

NEVIAZANOSŤ HLAVY ŠTÁTU PRÍKAZMI PODĽA ČL. 101 ODS. 1 ÚSTAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY

DECOMMITMENT OF THE HEAD OF STATE ACCORDING TO ART. 101 SEC. 1 OF CONSTITUTION OF THE SLOVAK REPUBLIC

Imrich Kanárik – Juraj Martaus

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach – Kancelária prezidenta SR

ABSTRAKT

Predkladaný článok sa snaží primárne poukázať na terminologickú, ale aj obsahovú nedôslednosť textu Ústavy Slovenskej republiky, ktorá využíva pri charakteristike postavenia prezidenta a poslanca rovnakú formuláciu, no s odlišným obsahom. Článok sa rovnako zaoberá otázkou, ako správne interpretovať tretiu vetu čl. 101 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky, ktorá vraví, že prezident vykonáva svoj úrad podľa svojho svedomia a presvedčenia a nie je viazaný príkazmi.

ABSTRACT

The submitted paper attempts to tackle the terminological and content ambiguity of the Constitution of the Slovak Republic, which characterizes the status of the President and Member of Parliament using the same formulation with different content. The paper also deals with the issue of correct interpretation of the third sentence of the Article 101 sec. 1 of the Constitution of the Slovak Republic which states that the President shall perform his duties according to his or her conscience and conviction and shall not be bound by orders.

I. ÚVOD

Ústava Slovenskej republiky v čl. 73 ods. 2 stanovuje, že „Poslanci sú zástupcovia občanov. Mandát vykonávajú osobne podľa svojho svedomia a presvedčenia a nie sú viazaní príkazmi“. Pri úprave právomocí a postavenia prezidenta sa s podobnou ústavnou formuláciou stretávame opäť. V tretej vete čl. 101 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky sa uvádza: „Prezident vykonáva svoj úrad podľa svojho svedomia a presvedčenia a nie je viazaný príkazmi.“ V zásade ide o úplne rovnakú formuláciu ako v čl. 73 ústavy, ktorú ústavodarca využíva v texte ústavy celkovo dvakrát, a to len vo vzťahu k výkonu mandátu poslanca a k výkonu funkcie prezidenta republiky.

Má sa však vďaka rovnakej formulácii na mysli vždy to isté alebo existuje v neviazanosti príkazmi pri výkone funkcie poslanca a pri výkone funkcie prezidenta nejaký rozdiel? O aké príkazy ide? Je takýto ústavný prístup k vymedzeniu pôsobnosti poslanca a prezidenta vôbec správny? Primárne na tieto otázky sa pokúsi odpovedať predkladaný príspevok.

II. PRÍKAZMI NEVIAZANÝ POSLANEC

Možno hneď na začiatku konštatovať, že ohľadom interpretácie čl. 73 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky neexistuje v slovenskej odbornej literatúre žiadny spor.¹ Predmetný text ústavy sa celkom jednoznačne vykladá ako ustanovenie zakotvujúce v slovenskom ústavnom systéme moderne chápaný **voľný (reprezentatívny) mandát poslanca Národnej rady Slovenskej republiky**² (možno tiež hovoriť o zakotvení zákazu tzv. imperatívneho mandátu).³

Cieľom ústavodarcu bolo upraviť nielen vzťah poslanca k voličom, ktorí ho nemôžu priamo odvolať, ale tiež vzťah poslanca a politickej strany. V zmysle textu ústavy má poslanec konať podľa svojho svedomia a presvedčenia, nezávisle od názorov iných, nezávisle od názorov politických strán, hnutí, spolkov, občianskych združení či iných podobných organizácií, a to aj vtedy, ak tieto subjekty reprezentuje.⁴ Uvedenou optikou je nutné chápať i akékoľvek záväzky poslanca voči voličom alebo politickej strane, pretože **môžu mať charakter výlučne politických a nie právnych záväzkov**.⁵ Ústava totiž nikomu neumožňuje zaväzovať poslanca k spôsobu, akým má vykonávať poslanecký mandát.⁶

Na druhej strane treba dať za pravdu S. Weilovej, keď konštatuje, že nielen právne a politické záväzky sú spôsobilé významných spôsobom ovplyvniť reálny výkon poslaneckého mandátu. Už aj samotné členstvo v politickej strane, ktorá je podľa S. Weilovej svojou podstatou organizáciou vykonávajúcou kolektívny tlak na myslenie každej ľudskej bytosti, ktorá je jej členom, a via facti dokáže vplyvať na pôsobenie poslanca.⁷ Princíp voľného mandátu diktuje tézu, podľa ktorej svedomie a presvedčenie poslanca má byť nadradené nad príkazy a želania voličov a politických strán. Jediným obmedzením pri výkone poslaneckého mandátu je Ústava SR.⁸ V skratke, princíp voľného mandátu poskytuje poslancom právo voľne a rovnoprávne spolupôsobiť pri výkone ich funkcie a zároveň im poskytuje široký priestor na to, aby sa stali osobnosťami s vlastným morálnym profilom a integritou.⁹ B. Balog dokonca označuje reprezentatívny mandát poslancov za súčasť materiálneho jadra Ústavy Slovenskej republiky¹⁰, čo v zmysle stanovísk, ktoré zastáva, vylučuje zo strany parlamentného ústavodarcu (moci konštituovanej) zmenu reprezentatívneho mandátu na mandát viazaný.¹¹

Rovnaká interpretácia sa vzťahuje aj na text Ústavy Českej republiky, ktorá v čl. 26 používa na zakotvenie voľného mandátu členov Parlamentu Českej republiky veľmi podobnú formuláciu: „*Poslanci a senátoři vykonávají svůj mandát osobně v souladu se svým slibem a*

¹ Bližšie pozri napríklad: PALÚŠ I. - SOMOROVÁ E.: Štátne právo Slovenskej republiky. 4. Vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014. s. 335 alebo CIBULKA, L.: Komentár k čl. 73 Ústavy Slovenskej republiky, In ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, EUROKÓDEX, Žilina, 2012, s. 458 alebo BRÖSTL. A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky, 3. Vydanie, Aleš Čeněk, Plzeň, 2015, s. 262 a ďalšie.

² Bližšie pozri: PRÍBELSKÝ, P.: Prezident Slovenskej republiky: miesto v systéme najvyšších štátnych orgánov, In BRÖSTL. A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky, 3. Vydanie, Aleš Čeněk, Plzeň, 2015, s. 262.

³ O uvedenom nás presvedča i právny názor Ústavného súdu SR, ktorý formuloval vo svojom rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 8/97, kde sa okrem iného konštatuje: „*Okrem toho reverz je neprípustný aj podľa čl. 73 ods. 2 ústavy, ktorý upravuje jedine reprezentatívny a nie imperatívny mandát...*“.

⁴ Bližšie pozri: CIBULKA, L.: Komentár k čl. 73 Ústavy Slovenskej republiky, In ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, EUROKÓDEX, Žilina, 2012, s. 458.

⁵ To znamená, že pokiaľ sa poslanec zo subjektívnych dôvodov riadi nejakými príkazmi, pokynmi alebo dohodami, je to jeho úplne slobodná vôľa. Týmito pokynmi nie je právne viazaný a prípadné sankcie za nedodržanie pokynov nie sú právne vynútiteľné (sú právne irelevantné).

⁶ Bližšie pozri: DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky – komentár. 2. vyd., Heuréka, Šamorín, 2007, s. 651.

⁷ Bližšie pozri: WEILOVÁ, S.: Traktát o zrušení politických strán, Premedia, Bratislava, 2016, s. 13.

⁸ V širšom význame celý platný právny poriadok Slovenskej republiky.

⁹ Bližšie pozri: KLOKOČKA, V.: Ústavní systémy evropských států, Linde, Praha, 2006, s. 76

¹⁰ Bližšie pozri: BALOG, B.: Materiálne jadro Ústavy Slovenskej republiky, 1. vydanie, EUROKÓDEX, Žilina, 2014, s. 142.

¹¹ Možno sa však u nás stretnúť aj s názormi, ktoré naopak požadujú zmenu uvedenej súčasti chápania voľného mandátu poslanca: „*Pre zachovanie unikátnej väzby správca – spravovaný by mal existovať mechanizmus, resp. sankcie za to, že zástupca suveréna koná mimo svojho poverenia a suverén by mal mať právo svoje poverenie zobrať bez zbytočných byrokratických mechanizmov späť a poveriť iného zástupcu, a tak vyvodíť zodpovednosť voči správcom.* (bližšie pozri: LA-LÍK, T.: Ústavný súd a parlament v konštitučnej demokracii, Wolters Kluwer, Bratislava, 2015, s. 33).

nejsou přitom vázáni žádnými příkazy.“¹² Aj v českom prostredí teda niet pochyb o tom, že účelom citovaného, našej úprave podobného ustanovenia, je prostredníctvom voľného mandátu reprezentantov občanov zabezpečiť úplne nezávislý výkon práv a povinností člena jednej alebo druhej komory parlamentu.¹³

1. Voľný mandát

S odkazom na vyššie uvedené, môžeme teda konštatovať, že ústavodarca ústavnou formuláciou „*podľa svojho svedomia a presvedčenia a nie sú viazaní príkazmi*“ v čl. 73 ods. 2 ústavy, určuje rámec postavenie poslanca národnej rady koncepciou voľného mandátu. Podľa J. Sváka možno obsah tejto koncepcie vymedziť primárne tromi kumulatívnymi znakmi:¹⁴

- 1) neodvolateľnosť poslanca,
- 2) sloboda prejavu poslanca,
- 3) nezávislosť poslanca na vôli voličov.

Napriek tomu, že nemožno vytvárať paralely medzi postavením prezidenta a poslanca, žiada sa k rovnakému jazykovému vyjadreniu spôsobiť výkonu ich právomocí v Ústave SR uviesť nasledovné konštatovania. Ak platí známa právna axióma o tom, že pokiaľ tvorca normy použije rozdielne pojmy, robí tak s konkrétnym zámerom a takýto rozdiel má svoje *ratio legis*,¹⁵ potom musí platiť uvedená axióma i opačne. To znamená, že neviazanosť príkazmi a výkon právomocí podľa vlastného svedomia a presvedčenia, by mali rovnakým spôsobom, ako je tomu pri poslancovi národnej rady, charakterizovať a naplňovať aj obsah postavenia hlavy štátu Slovenskej republiky. Skutočnosti, že tomu tak doslovne nie je, sa budeme venovať ďalej.

III. PRÍKAZMI NEVIAZANÝ PREZIDENT

1. INTERPRETÁCIE

V súvislosti s interpretáciou tretej vety čl. 101 ods. 1 Ústavy SR sa možno u nás stretnúť s viacerými výkladmi. Citované ustanovenie býva chápané tak, že bez výslovného potvrdenia priznáva nezávislosť pri výkone prezidentskej funkcie¹⁶ a vylučuje viazanosť prezidenta republiky príkazmi orgánov verejnej moci či príkazmi fyzických alebo právnických osôb. Možno sa však stretnúť aj s názormi, ktoré vychádzajú z konštatovania o politickej nezodpovednosti hlavy štátu. Zaujímavé je, že hoci hovoria o politickej nezodpovednosti, na druhej strane paradoxne neignorujú ústavnú možnosť odvolania prezidenta z funkcie v ľudovom hlasovaní¹⁷ v režime podľa čl. 106 Ústavy SR a na túto možnosť len jednoducho bez ďalšieho upozornia.¹⁸

¹² Čl. 26 Ústavy Českej republiky č. 1/1993 Sb.

¹³ Bližšie pozri: SYLLOVÁ, J.: Poslanec, senátor a parlament, In KOLÁŘ, P. – SYLLOVÁ, J. – GEORGIEV, J. – PECHÁČEK, Š.: Parlament České republiky, 3. přepracované a aktualizované vydání, Leges, Praha, 2013, s. 113.

¹⁴ Bližšie pozri: SVÁK, J. – KUKLIŠ, P.: Teória a prax legislatívy. Bratislavská vysoká škola práva, 2007, s. 30.

¹⁵ Bližšie pozri: PROCHÁZKA, R.: Štekajúca karavána, Kalligram, Bratislava, 2010, s. 24.

¹⁶ Bližšie pozri: DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky – komentár. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2007, s. 747 alebo PRÍBELSKÝ, P.: Prezident Slovenskej republiky: miesto v systéme najvyšších štátnych orgánov, In BRÖSTL, A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky, 3. Vydanie, Aleš Čeněk, Plzeň, 2015, s. 236.

¹⁷ Na tomto mieste si dovoľujeme upozorniť na určitú terminologickú nepresnosť, ktorej sa dopustil ústavodarca. Je v rozpore s obsahom pojmov „ľud“ a „občan“ a v tomto zmysle aj protiprávne, **ak ústava neadekvátne používa pojem „ľud“ namiesto pojmu „občan“**. Podľa čl. 101 ods. 2: „*Prezidenta volia občania Slovenskej republiky...*“, ale v čl. 106 ods. 1 je stanovené, že: „*Prezidenta možno odvolať z funkcie pred skončením volebného obdobia ľudovým hlasovaním*“. Podľa platnej ústavnej úpravy prezidenta volia „občania“, ale odvolať ho môže „ľud“! **Tento nedostatok na strane ústavodarca musí byť konvalidovaný zužujúcim výkladom pojmu „ľud“**.

¹⁸ SVÁK, J. – CIBULKA, L.: Ústavné právo Slovenskej republiky, Osobitná časť, Bratislavská vysoká škola práva, Bratislava, 2009, s. 645 alebo aj GIBA, M.: Vplyv priamej voľby na ústavné postavenie prezidenta republiky na Slovensku, In Acta Universitatis Carolinae Iuridica, číslo 4, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2011, s. 108.

Za takýto rozdielny prístup k interpretácii dotknutého ustanovenia ústavy môže podľa nášho názoru sám ústavodarca, a to jednak tým, že nikde v Ústave Slovenskej republiky priamo neformuloval zodpovednosť hlavy štátu za výkon svojej funkcie (zároveň však *expressis verbis* nevyjadril ani jeho nezodpovednosť ako typický znak parlamentnej formy vlády), a potom tiež tým, že v osobitnej časti dôvodovej správy k ústavnému zákonu č. 9/1999 Z.z., ktorým okrem iného došlo k aj doplneniu pôvodného znenia čl. 101 ods. 1 ústavy práve o rozoberanú tretiu vetu: „*Prezident vykonáva svoj úrad podľa svojho svedomia a presvedčenia nie je viazaný príkazmi*“, konštatoval, že toto ustanovenie ústavy vyjadruje **politickú nezodpovednosť** hlavy štátu. Politická zodpovednosť má byť podľa dôvodovej správy prakticky bez výnimky príznačná pre postavenie hláv štátov v parlamentných demokraciách (pri zachovaní jeho zodpovednosti za úmyselné porušenie ústavy).¹⁹ Zaujímavým je tiež fakt, že dôvodová správa uvedeného ústavného zákona nijako nereflektuje kauzalitu politická zodpovednosť a možnosť odvolania prezidenta pred skončením funkčného obdobia ani v časti dotýkajúcej sa čl. 106 ústavy (charakteristikou politickej zodpovednosti hlavy štátu sa zaoberáme nižšie). K charakteristike čl. 106 ústavy dôvodová správa len stroho dodáva: „*V nadväznosti na priamu voľbu hlavy štátu sa pokladá za správne zakotviť aj oprávnenie občanov všeľudovým hlasovaním rozhodnúť o odvolaní prezidenta z jeho úradu.*“²⁰

2. POLITICKÁ (NE)ZODPOVEDNOSŤ PREZIDENTA REPUBLIKY

Podľa nášho názoru nemožno v žiadnom prípade akceptovať tvrdenie, že čl. 101 ods. 1 ústavy vyjadruje politickú nezodpovednosť hlavy štátu. Žiadny z článkov ústavy totiž nie je možné vytrhávať z kontextu celého ústavného textu a interpretovať ho izolovane.²¹ Ak bolo preto vôľou autorov novely ústavného zákona konštituovať postavenie prezidenta ako politickej nezodpovedného subjektu, tento zámer sa jednoducho nepodarilo naplniť. Logicky totiž nie je udržateľná argumentácia, ktorá tvrdí, že čl. 101 ods. 1 ústavy zakotvuje politickú nezodpovednosť hlavy štátu a zároveň následne konštatuje, že možnosť odvolania prezidenta v ľudovom hlasovaní v režime podľa čl. 106 rovnakej ústavy je výrazom politickej zodpovednosti prezidenta republiky. Navyše v situácii, keď o tom, že čl. 106 ústavy zakotvuje politickú (ústavno-politickú) zodpovednosť hlavy štátu, neexistuje (a ani nemôže existovať) žiadny spor.²²

Na iracionalitu cieľa (prostredníctvom čl. 101 ods. 1 vyjadriť politickú nezodpovednosť prezidenta) vyjadreného v dôvodovej správe k ústavnému zákonu č. 9/1999 Z.z. upozorňuje aj M. Domin. Uvedený autor tvrdí, že takto načrtnutý výklad ustanovenia čl. 101 ods. 1 ústavy

¹⁹ Bližšie pozri: Osobitná časť dôvodovej správy k návrhu ústavného zákona, ktorým sa mení a dopĺňa Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb. v znení ústavného zákona č. 244/1998 Z. z. a č. 9/1999 Z. z.; parlamentná tlač č. 643 z r.2000.

²⁰ Tamtiež.

²¹ Uvedené konštatoval aj Ústavný súd SR v rozhodnutí sp. zn. PL. ÚS 32/95: „*Pri aplikácii ústavy sa nijaké ustanovenia nemôžu vyčleňovať z kontextu ústavy a interpretovať samy osebe. Pri interpretácii a aplikácii ústavy sa nesmie porušiť či ignorovať príčinná súvislosť medzi tými ustanoveniami, ktoré na seba významovo nadväzujú.*“ (k tomu pozri tiež rozhodnutie Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 128/95 a rozhodnutie Ústavného súdu ČR sp. zn. Pl. ÚS 33/97).

²² Režim podľa čl. 106 ústavy skutočne napĺňa všetky **charakteristiky ústavno-politickej zodpovednosti**, tak ako ich popisuje M. Tomoszek. Podľa jeho názoru sú nimi tieto znaky:

a) *Zodpovednosť za politické aspekty výkonu danej funkcie; uplatnenie tohto druhu zodpovednosti tak závisí čisto na politickom uvážení subjektu, ktorý ho môže uplatniť a nie je to definované v právnom predpise, b) Politicko-právna zodpovednosť je objektívnym druhom zodpovednosti, pri ktorom sa neskúma (na rozdiel od ústavno-právnej) zavinenie, c) Táto zodpovednosť je nosená za výkon politických funkcií (čo vylučuje tento typ zodpovednosti napr. u sudcov), pričom právo definuje ktorých funkcií sa táto zodpovednosť týka, d) Môže mať individuálny, ako aj kolektívny charakter, na rozdiel od ústavno-právnej, ktorá je vždy individuálna, e) Túto zodpovednosť vyvodzuje subjekt, ktorý nejakým spôsobom do danej funkcie nositeľa zodpovednosti dosadil a zároveň ho môže z tejto funkcie odvolať; pričom v práve je presne definovaný spôsob obsadenia a odvolania z tejto funkcie, f) Ako sankcia sa stanovuje strata funkcie, za ktorú sa nesie zodpovednosť (bližšie pozri: TOMOSZEK, M.: Ústavní odpovědnost v ústavním systému Polské republiky, Linde, Praha, 2013, s. 36-37, citované podľa: JANCÍKOVÁ, M.: Zodpovednosť v ústave SR, In MALÍKOVÁ, E. (zost.): Akademické akcenty 2014, Paneurópska vysoká škola, Bratislava, 2015, s. 342).*

možno spochybníť i nasledujúcou argumentáciou: „Ak prezident, ktorý v zmysle čl. 101 ods. 1 tretej vety nie je viazaný príkazmi, je politicky nezodpovedný, a contrario môžeme vyvodiť, že by bol politicky zodpovedný v prípade, ak by bol pri výkone svojej funkcie viazaný príkazmi. To by však pripomínalo imperatívny mandát, teda kvázi mandátny vzťah medzi prezidentom a subjektom, ktorého príkazmi by bol viazaný. Ak by však mal byť prezident viazaný príkazmi, dostal by sa do pozície len akéhosi vykonávateľa vôle iného. Nemal by tak priestor presadzovať vlastnú vôľu, vlastnú politiku. Ťažko potom možno hovoriť o jeho politickej zodpovednosti.“²³

V naznačenom zmysle si je však potrebné tiež uvedomiť, že **viazanosť prezidenta príkazmi nemožno priamo spájať s jeho politickou zodpovednosťou, rovnako ako aj opačne, neviazanosť príkazmi neimplikuje automaticky politickú nezodpovednosť. Podľa nášho názoru je možné hovoriť o politickej zodpovednosti výlučne ako o možnosti odvolania z funkcie pred riadnym skončením funkčného obdobia, ktorá nie je nevyhnutne spojená s porušením právnej povinnosti.**

Vo vzťahu k politickej zodpovednosti hlavy štátu vidí J. Krejčí takúto zodpovednosť prezidenta takisto výlučne v možnosti jeho odvolania ľuďom (občanmi).²⁴ Rovnako i F. Adler chápe pod politickou zodpovednosťou prezidenta republiky možnosť privodiť jeho zosadenie ľuďom.²⁵

Identický prístup k obsahu pojmu politická zodpovednosť zaujíma aj M. Káčer, upozorňujúc pri tom na nepresnosti, na ktoré sme si pri používaní pojmu politická zodpovednosť zvykli. Tvrdí, že pôvodný význam pojmu politická zodpovednosť, ktorý sa obmedzoval na pripísanie určitej úlohy konkrétnej osobe (*pričítateľnosť*), v praxi splynul s významom zodpovednosti ako podmienky uloženia sankcie (*postihnuteľnosť*). **Poukazuje na to, že až vo význame postihnuteľnosti môže slúžiť politická zodpovednosť ako argument pre udelenie moci.** V tejto súvislosti tiež upozorňuje, že predstava politika, ktorý je prostredníctvom slobodných a všeobecných volieb sankcionovateľný, a teda i kontrolovateľný, kríva. Zdôrazňuje, že vo voľbách sa nikdy nerozhoduje o strate mandátu, ale len o jeho obnove, a že ukončenie poverenia vykonávať funkciu poslanca nie je dané rozhodnutím voliča, ale uplynutím času. Tomuto rozhodnutiu voliča nemožno pripisovať sankčnú funkciu rovnako z dôvodu, že motivácia voliča nedať opätovne hlas tomu kandidátovi, ktorému dal svoj hlas naposledy, môže mať rôzne motivácie a nemusí mať nevyhnutne sankčný charakter.²⁶ Uzatvára, že „ak je dôvod straty mandátu daný uplynutím času jeho trvania a súčasne, ak platí zákaz jeho imperatívnej formy, teda aj zákaz ukončiť ho z moci toho, kto ho udelil, potom dočasný držiteľ mandátu nie je „zodpovedný“ nikomu.“²⁷ Teda to, čo sa bežne chápe pod pojmom politická zodpovednosť sa v očiach M. Káčera mení „len“ na zodpovednosť v podobe osobnej ambície nesklamať dôveru toho, kto poverenie poskytol.²⁸

V podobnom zmysle, ktorý odmieta chápať postavenie poslanca Národnej rady Slovenskej republiky ako politicky zodpovedného subjektu, pristupuje k problematike politickej zodpovednosti aj B. Balog. Podľa jeho názoru je dôsledkom koncepcie reprezentatívneho mandátu

²³ DOMIN, M.: Ústavno-politická zodpovednosť prezidenta Slovenskej republiky, včera, dnes a zajtra, In 20 rokov Ústavy Slovenskej republiky – právne reflexie, zborník príspevkov z vedeckej konferencie, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Bratislava, 2015, s. 19.

²⁴ Bližšie pozri: KOUDELKA, Z.: Prezident republiky, Leges, Praha, 2011, s. 162.

²⁵ Bližšie pozri: ADLER, F.: President republiky, In Slovník veřejného práva československého, Svazek 3, P až Ř, Polygrafia – Rudolf M. Rohrer, Brno, 1934, s. 545, In ANTOŠ, M.: Pravomoci prezidenta republiky po zavedení přímé volby, In Acta Universitatis Carolinae Iuridica, číslo 4, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2011, s. 33.

²⁶ KÁČER, M.: Múdrejší proti väčšine, In Exemplo ducti –Pocta k životnému jubileu Jozefa Prusáka, Typi Universitatis Tyrnaviensis, Trnava, 2012, s. 102 - 104.

²⁷ Tamtiež, s. 104.

²⁸ S uvedeným názorom súhlasí napríklad aj T. Lalič a prihovára sa, aby zastupiteľské inštitúcie boli v budúcnosti **v naznačenom zmysle** „viac zodpovedné“ (bližšie pozri: LALÍK, T.: Ústavný súd a parlament v konštitučnej demokracii, Wolters Kluwer, Bratislava, 2015, s. 35 a nasl.).

(ten vníma ako výsledok emancipácie parlamentov a ich personálneho základu – poslancov) práve to, že poslanec národnej rady je od ľudu nezávislý a nie je mu teda ani politicky zodpovedný.²⁹

Pri takto chápanej politickej zodpovednosti možno vo vzťahu k postaveniu hlavy štátu **zhrnúť, že ústavnú formuláciu, ktorá konštatuje neviazanosť prezidenta príkazmi je nutné interpretovať iným spôsobom, než je tomu v prípade poslancov národnej rady.** Vyššie sme naznačili, že voľný mandát poslanca, vyjadrený v ustanovení čl. 73 ods. 2 ústavy formuláciou „*nie sú viazaní príkazmi*“ je obsahovo napĺňaný (i) neodvolateľnosťou poslanca, (ii) slobodou prejavu poslanca a (iii) nezávislosťou poslanca na vôli voličov. Vzhľadom na už uvedené **musíme konštatovať, že i napriek rovnakej formulácii pri ústavnom vymedzovaní právomocí prezidenta republiky, nie je možné postavenie hlavy štátu naplniť rovnakým obsahom ako je tomu pri poslancoch národnej rady. Prezident síce disponuje slobodou prejavu, no na druhej strane je vďaka možnosti jeho odvolania na rozdiel od poslanca politicky zodpovedný.** Možno síce konštatovať, že rovnako i výkon právomocí prezidenta je nezávislý na vôli občanov (tí nemôžu prezidentovi adresovať právne záväzné príkazy), no toto tvrdenie zároveň relativizuje už spomínaná možnosť jeho odvolania v ľudovom hlasovaní. V naznačenom zmysle, nemožno preto rozhodne, tak ako to robí napríklad R. Manik, charakterizovať „mandát“ prezidenta ako voľný, odkazujúc pri tom na neviazanosť hlavy štátu príkazmi.³⁰

IV. LIMITY PREZIDENTSKEJ NEZÁVISLOSTI

V predchádzajúcej časti sme sa snažili odôvodniť tvrdenie, že čl. 73 ods. 2 a tretiu vetu čl. 101 ods. 1 ústavy napriek ich prakticky totožnému zneniu, nemožno vykladať rovnako. **Zamerali sme najmä na to, čo z dotknutého ustanovenia ústavy, ktoré hovorí o neviazanosti prezidenta príkazmi rozhodne nemožno vyčítať.** Ďalej sa sústreďíme naopak na otázku, akým spôsobom je predmetný článok potrebné interpretovať a aké príkazy má ústavodarca v čl. 101 ods. 1 tretia veta vlastne na mysli.

Použitím teleologickej metódy výkladu konštatujeme, že účelom tretej vety čl. 101 ods. 1 ústavy je **primárne „zvýrazniť“ a garantovať prezidentovu nezávislosť pri výkone jeho funkcie.** Tak to nakoniec konštatuje aj dôvodová správa k priamej novele ústavy, ktorou bola Ústava SR doplnená o dotknuté ustanovenie. **Novela ústavy z roku 1999 sa touto zmenou pravdepodobne snažila len manifestovať snahu udeliť prezidentovi oproti predchádzajúcemu stavu, funkciu arbitra, pre ktorú sa vytvorili základy najmä odstránením jeho politickej zodpovednosti voči Národnej rade SR rovnakým ústavným zákonom (ústavný zákon č. 9/1999 Z.z.).** Motiváciu tvorcov ústavného zákona explicitne vyjadriť prezidentovu neviazanosť príkazmi možno teoreticky hľadať i v zdôraznení zmeny v dovtedajšej ústavnej úprave prezidentského veta. Podľa nej bol prezident **povinný** vrátiť parlamentu na opätovné prerokovanie aj zákon, ak ho o to požiadala (v podstate „prikázala“) vláda,³¹ čo bolo možné považovať za pomerne netradičné ústavné riešenie.³²

Každopádne nie je príliš potrebné zdôrazňovať, že **ústavne formulovanú neviazanosť príkazmi nemožno vo vzťahu k limitom výkonu právomocí prezidenta absolutizovať.**

²⁹ Bližšie pozri: BALOG, B.: Materiálne jadro Ústavy Slovenskej republiky, 1. vydanie, EUROKÓDEX, Žilina, 2014, s. 142 – 143.

³⁰ R. Manik uvádza: „*Kedže v súlade s článkom 101 ods. 1 ústavy prezident nie je viazaný príkazmi, jeho mandát je voľný*“ (bližšie pozri: MANIK, R.: Zodpovednosť a zánik funkcie prezidenta Slovenskej republiky, In Justičná revue, roč. 56, č. 8 – 9, Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava, 2004, s. 874).

³¹ Bližšie pozri: Čl. 87 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky s účinnosťou do 26. 1. 1999.

³² Toto ustanovenie sa do pôvodného textu ústavy dostalo pravdepodobne ako kompenzácia za zrušenie práva veta pre predsedu vlády, ktoré bolo vo vládnom návrhu ústavy (bližšie pozri: HORVÁTH, P. – JUHÁS, P.: Zavádzanie priamej voľby prezidenta na Slovensku a jeho dôsledky, In Acta Universitatis Carolinae – Iuridica, roč. 2011, č. 4, s. 122).

Prezident republiky síce nie je viazaný príkazmi orgánov verejnej moci a ani príkazmi fyzických alebo právnických osôb, avšak takáto **nezávislosť je len relatívnou nezávislosťou, keďže prezidenta SR pri výkone svojej funkcie viaže právny poriadok Slovenskej republiky**.³³ Nakoniec, už sľub podľa čl. 104 ods. 1 ústavy, ktorého zložením sa prezident ujíma funkcie, vymedzuje základný rámec, v ktorom sa môže prezident pri výkone svojich právomocí pohybovať.³⁴ Ústavný súd SR k tomu vo svojom uznesení sp. zn. I. ÚS 61/96 dodáva: „...je v sľube prezidenta obsiahnuté jediné ustanovenie limitujúce výkon jeho právomocí a preto len záujmy občanov, zachovávanie a obhajoba ústavy a ostatných zákonov sú jedine ústavne upravené dôvody, ktoré prezident zohľadňuje pri výkone ktorejkoľvek zo svojich ústavných právomocí“. V sľube načrtnutý rámec je však možné ešte rozmeniť na drobné.

Výkon právomocí prezidenta je najvýraznejšie obmedzený ustanovením čl. 2 ods. 2 ústavy, podľa ktorého štátne orgány môžu konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Berúc do úvahy spomenutý čl. 2 ods. 2 ústavy, čl. 1. ods. 1 a čl. 127 ods. 1,2 ústavy, rovnako ako aj ustanovenia § 56 ods. 2,3 a 6 zákona o ústavnom súde³⁵, prezident musí rovnako rešpektovať **príkazy**, ktoré mu v rámci výroku rozhodnutia o sťažnosti fyzických alebo právnických osôb adresuje Ústavný súd SR. Opačný záver by spochybnil právo fyzických a právnických osôb na ochranu pred rozhodnutím, opatrením alebo iným zásahom porušujúcim ich základné práva a slobody.³⁶ Výrazne limitujúco pôsobí vo vzťahu k výkonu prezidentských právomocí na prvý pohľad i druhá veta ustanovenia čl. 101 ods. 1 ústavy, podľa ktorej je **povinnosťou** prezidenta zabezpečiť svojim rozhodovaním riadny chod ústavných orgánov. Zdá sa však, že súčasná judikatúra ústavného súdu a „množiac“ sa spory ohľadom výkladu niektorých kreačných právomocí prezidenta naznačujú, že za istých (politických) okolností, môže byť toto ustanovenie tiež základom, o ktorý sa môže naopak oprieť prezident pri extenzívnom poňatí výkonu jeho právomocí.³⁷ Jasné interpretačné uchopenie spomenutého článku ústavy tak ostáva v naznačenej časti stále otvorenou a živou otázkou.

V súvislosti s čl. 101 ods. 1 Ústavy SR je potrebné uviesť ďalšie skutočnosti. V rámci tohto článku ústavy to napokon vôbec nemusí byť len veta, hovoriaca o povinnosti hlavy štátu zabezpečiť svojim rozhodovaním riadny chod ústavných orgánov, z ktorej znenia možno priamo odvodiť obmedzenia pre výkon funkcie prezidenta. Zaujímavý pohľad na ústavnú formuláciu tretej vety čl. 101 ods. 1 ústavy **o vykonávaní prezidentského úradu podľa vlastného svedomia a presvedčenia** prináša vo svojom doplnení odôvodnenia rozhodnutia Ústavného súdu SR vo veci sp. zn. PL. ÚS 4/2012³⁸, predsedníčka ústavného súdu I. Macejková, keď uvádza: „...vymenovanie osoby, vo vzťahu ku ktorej existujú závažné skutočnosti dôvodne spochybňujúce jej schopnosť vykonávať funkciu generálneho prokurátora spôsobom neznižujúcim vážnosť tejto ústavnej funkcie alebo celého orgánu, ktorého má byť táto osoba vrcholným predstaviteľom, alebo spôsobom, ktorý nebude v rozpore so samotným poslaním tohto orgánu, pritom nemožno v žiadnom prípade charakterizovať ako výkon úradu podľa svedomia a presvedčenia,“³⁹ a tým **v podstate vypíňa ústavné konštatovanie o výkone pre-**

³³ Bližšie pozri: DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky – komentár. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2007, s. 747.

³⁴ Sľub prezidenta SR znie: „Sľubujem na svoju česť a svedomie vernosť Slovenskej republike. Budem dbať o blaho slovenského národa, národnostných menšín a etnických skupín žijúcich v Slovenskej republike. Svoje povinnosti budem vykonávať v záujme občanov a zachovávať i obhajovať ústavu a ostatné zákony.“

³⁵ Zákon č. 38/1993 Z.z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov.

³⁶ Ústavný súd vo svojom náleze už prezidenta takýmto príkazom zaviazal. V rozhodnutí sp. zn. III. ÚS 571/2014 zo dňa 17. marca 2015 rozhodol, že rozhodnutia prezidenta Slovenskej republiky č. 11122014BA z 2. júla 2014 o nevyzmenovaní kandidátov za sudcov Ústavného súdu Slovenskej republiky „zrušuje a prikazuje, aby prezident Slovenskej republiky vo veci znovu konal a rozhodol“.

³⁷ Bližšie pozri výkladové uznesenie Ústavného súdu SR podľa čl. 128 ústavy vo veci generálny prokurátor (PL. ÚS 4/2012).

³⁸ Ide o vec nevyzmenovania kandidáta na funkciu generálneho prokurátora SR.

³⁹ Bližšie pozri bod 23 doplnenia odôvodnenia sudkyne Ivety Macejkovej vo veci sp. zn. PL. ÚS 4/2012.

zidentských právomocí podľa svedomia a presvedčenia morálnym imperatívom konať vždy podľa týchto kritérií. Možno povedať, že tento morálny imperatív sa v ústavnom rámci mení na príkaz právnny, ktorý hlave štátu SR zakazuje zaujať pri výkone jeho právomocí oportunistické stanovisko.

Pri hľadani limitov výkonu prezidentských právomocí sa však vôbec netreba zahľadiť len do ústavy. Napriek tomu, že sa to v rámci obmedzení výkonu prezidentských právomocí takmer vôbec nespomína, ich výkon zaujímavým spôsobom limituje i ústavný zákon č. 357/2004 Z. z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov, ktorý v Čl. 4 ods. 1 ukladá aj prezidentovi povinnosť pri výkone svojej funkcie presadzovať a chrániť verejný záujem a zakazuje mu pred ním uprednostniť záujem osobný.⁴⁰

Ako ultimátny prostriedok a záruku dodržiavania celého vyššie načrtnutého právneho rámca možno následne chápať čl. 107 ústavy, umožňujúci postihnúť prezidenta za úmyselné porušenie ústavy alebo vlastizradu v rámci jeho ústavnoprávnej zodpovednosti.

V. ZÁVER

V príspevku sme sa snažili poukázať primárne na terminologickú, ale aj obsahovú nedôslednosť, ktorej sa dopustil ústavodarca, keď na vymedzenie ústavnej charakteristiky postavenia prezidenta a poslanca použil síce rovnaké jazykové vyjadrenie, no s odlišnými právnymi dôsledkami. Poslanci Národnej rady Slovenskej podľa čl. 73 ods. 2 nie sú viazaní príkazmi rovnako, ako nimi nie je viazaný ani prezident republiky podľa čl. 101 ods. 1 ústavy. **Úplne rovnaké znenie pri vymedzení postavenia prezidenta a poslanca – neviazanosť príkazmi, tak ako sme ukázali, má u oboch rozdielny obsah.**

Vo vzťahu k ústavnoprávnenému vymedzeniu postavenie prezidenta v čl. 101 ods. 1 ústavy preto de constitutione ferenda navrhujeme, aby v záujme vyššej miery interpretačnej jednoznačnosti došlo k upresneniu tretej vety dotknutého článku ústavy. **Je žiaduce bud' nájsť iné (odlišné) jazykové vyjadrenie⁴¹ dostatočne zrejším spôsobom vyjadrujúce vôľu ústavodarcu vymedziť postavenie hlavy štátu ako arbitra (možno by stačilo len vynechať zmienku o viazanosti príkazmi) alebo celú poslednú vetu čl. 101 ods. 1 úplne vynechať.**

Množstvo ústav európskych štátov nakoniec podobné ustanovenie ani neobsahuje. Jeho **zrušením** by v zásade k žiadnej zmene v postavení prezidenta, respektíve k zmene v prístupe k vykonávaniu jeho právomocí nedošlo. Aj po takejto zmene by nemohol nikto tvrdiť, že prezident nemá vykonávať úrad podľa svojho svedomia, a že presvedčenia a je navyše viazaný príkazmi, odlišnými od tých, ktoré sme už vyššie v článku naznačili. Napriek tomu, že ústavodarca chcel treťou vetou čl. 101 ods. 1 ústavy zdôrazniť zmeny v postavení prezidenta, ktoré priniesol ústavný zákon č. 9/1999 Z.z. (prezident sa mal po novele stať primárne arbitrom), **je nutné si uvedomiť, že dotknutá veta svojím manifestačným charakterom nedokáže garantovať hlave štátu spomenuté postavenie arbitra. Funkcia arbitra totiž predpokladá nezávisle a autonómne pôsobenie opierajúce sa nielen o politickú nezávislosť od parlamentu či o adekvátny legitimizačný zdroj, ale i o „politickú neutralitu“** a prirodzenú autoritu jej nositeľa. Je pomerne nerealistické si myslieť, že práve tretia veta čl. 101 ods. 1 by toto dokázala zabezpečiť.

⁴⁰ Ústavný zákon č. 357/2004 Z.z. o ochrane verejného záujmu pri výkone funkcií verejných funkcionárov následne verejný záujem v Čl. 3 ods. 2 na účely tohto ústavného zákona definuje nasledovne. Ide o „*taký záujem, ktorý prináša majetkový prospech alebo iný prospech všetkým občanom alebo mnohým občanom*“.

⁴¹ Je možné sa inšpirovať napríklad znením čl. 126 ods. 3 Ústavy Poľskej republiky – „*Prezident vykonáva svoju funkciu v medziach a v súlade so zásadami uvedenými v ústave a zákonoch*“. De constitutione ferenda navrhujeme upraviť ustanovenie čl. 101 ods. 1 takto: „*Hlavou Slovenskej republiky je prezident. Prezident reprezentuje Slovenskú republiku navonok i dovnútra a svojím rozhodovaním zabezpečuje riadny chod ústavných orgánov. Prezident vykonáva svoj úrad nezávisle, v súlade s princípmi, na ktorých sa zakladá táto ústava*“.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Prezident, poslanec, príkazy, zodpovednosť, Ústava Slovenskej republiky

KEY WORDS

President, Member of Parliament, order, responsibility, the Constitution of the Slovak Republic

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. ANTOŠ, M.: Pravomoci prezidenta republiky po zavedení přímé volby, In *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*, číslo 4, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2011, s. 27 - 41 ISSN 0323-0619
2. BRÖSTL, A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky, 3. Vydanie, Aleš Čeněk, Plzeň, 2015, 424 s., ISBN 978-80-8101-812-1
3. BALOG, B.: Materiálne jadro Ústavy Slovenskej republiky, 1. vydanie, EUROKÓDEX, Žilina, 2014, 212 s., ISBN 978-80-8155-032-4
4. CIBULKA, Ľ.: Komentár k čl. 73 Ústavy Slovenskej republiky, In ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, EUROKÓDEX, Žilina, 2012, 832 s., ISBN 978-80-89447-93-0
5. ČIČ, M. a kol.: Komentár k Ústave Slovenskej republiky, EUROKÓDEX, Žilina, 2012, 832 s., ISBN 978-80-89447-93-0
6. DOMIN, M.: Ústavno-politická zodpovednosť prezidenta Slovenskej republiky, včera, dnes a zajtra, In *20 rokov Ústavy Slovenskej republiky – právne reflexie*, zborník príspevkov z vedeckej konferencie, Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Bratislava, 2015, 72 s., ISBN 978-80-7160-379-5
7. DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky – komentár. 2. vyd. Šamorín: Heuréka, 2007, 1200 s., ISBN 978-80-8912-273-8
8. GIBA, M.: Vplyv priamej voľby na ústavné postavenie prezidenta republiky na Slovensku, In *Acta Universitatis Carolinae Iuridica*, číslo 4, Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2011, s. 101 – 113, ISSN: 0323-0619.
9. HORVÁTH, P. – JUHÁS, P.: Zavádzanie priamej voľby prezidenta na Slovensku a jeho dôsledky, In *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, roč. 2011, č. 4, s. 115 - 128, ISSN: 0323-0619
10. JANČÍKOVÁ, M.: Zodpovednosť v ústave SR, In MALÍKOVÁ, E. (zost.): *Akademické akcenty 2014*, Paneurópska vysoká škola, Bratislava, 2015, 745 s., ISBN 978-80-89453-14-6
11. KÁČER, M.: Múdrejší proti väčšine, In *Exemplo ducti – Pocta k životnému jubileu Jozefa Prusáka*, Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012, 65 s., ISBN 978-80-8082-540-9
12. KLOKOČKA, V.: Ústavní systémy evropských států, Linde, Praha, 2006, 424 s., ISBN 807-20-1606-7
13. KOLÁŘ, P. – SYLLOVÁ, J. – GEORGIEV, J. – PECHÁČEK, Š.: *Parlament České republiky*, 3. přepracované a aktualizované vydání, Leges, Praha, 2013, 511 s., ISBN 978-80-87576-95-3
14. KOUDELKA, Z.: *Prezident republiky*, Leges, Praha, 2011, 223 s., ISBN 978-80-87212-95-0
15. ĽALÍK, T.: *Ústavný súd a parlament v konštitučnej demokracii*, Wolters Kluwer, Bratislava, 2015, s. 33 ISBN 978-80-8168-224-7
16. MANIK, R.: *Zodpovednosť a zánik funkcie prezidenta Slovenskej republiky*, In *Justičná revue*, roč. 56, č. 8 – 9, Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava, 2004, s. 874 – 883, ISSN 1335-6461

17. NIKODÝM, D.: Ústavná legislatíva a otvorené problémy, In Právny obzor, roč. 97, č. 6, Ústav štátu a práva Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 2014, s. 557, ISSN 0032-6984
18. PALÚŠ I. - SOMOROVÁ L. : Štátne právo Slovenskej republiky. 4. Vyd. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014, 558 s., ISBN 978-80-7097-787-3
19. PRÍBELSKÝ, P.: Prezident Slovenskej republiky: miesto v systéme najvyšších štátnych orgánov, In BRÖSTL. A. a kol.: Ústavné právo Slovenskej republiky, 3. Vydanie, Aleš Čeněk, Plzeň, 2015, 424 s., ISBN 978-80-8101-812-1
20. PROCHÁZKA, R.: Štekajúca karavána, Kalligram, Bratislava, 2010, 256 s., ISBN 978-80-8101-346-1
21. SVÁK, J. – CIBULKA, L.: Ústavné právo Slovenskej republiky, Osobitná časť, Bratislava, Bratislavská vysoká škola práva, 2009, 1077 s., ISBN 978-80-89363-33-9
22. SVÁK, J. – KUKLIŠ, P.: Teória a prax legislatívy. Bratislavská vysoká škola práva, 2007, 256 s., ISBN 80-88931-58-4
23. SYLLOVÁ, J.: Poslanec, senátor a parlament, In KOLÁŘ, P. – SYLLOVÁ, J. – GEORGIEV, J. – PECHÁČEK, Š.: Parlament České republiky, 3. přepracované a aktualizované vydání, Leges, Praha, 2013, 511 s., ISBN 978-80-87576-95-3
24. TOMOSZEK, M.: Ústavní odpovědnost v ústavním systému Polské republiky, Linde, Praha, 2013, 184 s., ISBN 978-80-7201-908-3
25. WEILOVÁ, S.: Traktát o zrušení politických strán, Premedia, Bratislava, 2016, 53 s., ISBN 978-80-8159-337-6.
26. Ústava České republiky č. 1/1993 Sb.
27. Ústava Slovenskej republiky (460/1992 Zb.)
28. Ústavný zákon č. 357/2004 Z. z.
29. Ústavný zákon č. 244/1998 Z.z.
30. Ústavný zákon č. 9/1999 Z.z.
31. Nález Ústavného súdu SR vo veci sp. zn. PL. ÚS 32/1995
32. Nález Ústavného súdu vo veci sp. zn. I. ÚS 8/1997
33. Uznesenie Ústavného súdu SR vo veci II. ÚS 128/95
34. Nález Ústavného súdu ČR vo veci sp. zn. Pl. ÚS 33/1997
35. Nález Ústavného súdu SR vo veci sp. zn. III. ÚS 571/2014
36. Uznesenie Ústavného súdu SR vo veci PL. ÚS 4/2012
37. Zákon č. 38/1993 Z.z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov

KONTAKTNÉ ÚDAJE AUTOROV

Doc. JUDr. Imrich Kanárik, CSc.

Ústav teórie práva Gustava Radbrucha
Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach,
Kováčska 26, 040 75 Košice
Telefón: +421 55 234 414 3
E-mail: imrich.kanarik@upjs.sk

JUDr. Juraj Martaus

Ústav teórie práva Gustava Radbrucha
Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach,
Kováčska 26, 040 75 Košice
Telefón: 0915 149 115
E-mail: martaus@centrum.sk